

Agata KAWECKA

Uniwersytet Łódzki, Polska

agata.kawecka@uni.lodz.pl

O HISTORII PRZEKŁADÓW PIŚMIENNICTWA PRAWOSŁAWNYCH SŁOWIAN NA JĘZYK POLSKI¹

Agata KAWECKA

University of Lodz, Poland

(ON THE HISTORY OF TRANSLATING ORTHODOX SLAVIC LITERATURE INTO POLISH)

The article contains a brief review of the history of Slavia Orthodoxa literature translations into Polish from the 19th century up to the present. It is part of the several-year research pertaining to bibliography and primary sources conducted at the University of Łódź in collaboration with other academic centers in Poland, within the project entitled The reception of Slavia Orthodoxa literature and folklore in Poland – a history and bibliography of translation work.

The study features descriptions of works that were translated into Polish – in part or as a whole – within the above-mentioned period (this includes the oldest texts, considered part of the medieval Slavic literary canon, such as the Vita of Saint Methodius, the Primary Chronicle or the Tale of Igor's Campaign), biographical notes on translators, as well as a presentation of the basic tendencies observable in the relevant translations both in historical times and nowadays. The review is accompanied by a bibliography of the translations of selected literary works.

Artykuł koresponduje z realizowanym przez zespół pracowników Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Uniwersytetu Jagiellońskiego projektem naukowym pt. *Recepcja piśmiennictwa oraz literatury ludowej kręgu Slavia Orthodoxa w Polsce – historia i bibliografia twórczości przekładowej* i koncentruje się na historii twórczości translatorskiej utworów literatury starobułgarskiej, staroserbskiej, staroruskiej, cerkiewnosłowiańskich utworów IRzeczypospolitej oraz tekstów liturgicznych Kościoła Wschodniego obejmującej okres od wieku XIX aż po ostatnie lata

¹ Publikacja powstała w związku z realizacją projektu pt. *Recepcja piśmiennictwa oraz literatury ludowej kręgu Slavia Orthodoxa w Polsce – historia i bibliografia twórczości przekładowej*, realizowanego w Centrum Badań nad Historią i Kulturą Basenu Morza Śródziemnego i Europy Południowo-Wschodniej im. prof. W. Cerana, *Ceraneum* Uniwersytetu Łódzkiego. Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer NCN DEC-2012/05/E/HS2/03827.

wieku XXI. Oprócz prezentacji głównych tendencji przekładowych na przestrzeni wieków wskazane zostaną również sylwetki najbardziej płodnych i najbardziej zasłużonych w tej dziedzinie tłumaczy.

Słowa-klucze: przekład, piśmiennictwo starosłowiańskie, język staro-cerkiewno-słowiański, język polski

Keywords: translation, the Old Church Slavonic literature, Polish language, Old Church Slavonic language

W roku 2009 w Katedrze Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Łódzkiego rozpoczęto prace nad długofalowym projektem źródłowo-bibliograficznym, którego głównym celem było możliwie jak najpełniejsze zebranie i usystematyzowanie danych o opublikowanych na przestrzeni wieków polskich przekładach szeroko rozumianego piśmiennictwa Słowian prawosławnych. W roku 2012 projekt ten przybrał ostateczny kształt i pod tytułem *Recepcja piśmiennictwa oraz literatury ludowej kręgu Slavia Orthodoxa w Polsce – historia i bibliografia twórczości przekładowej* otrzymał finansowanie Narodowego Centrum Nauki. Do chwili obecnej tematyce ściśle związanej z projektem poświęconych zostało kilkanaście artykułów, w których ogłoszono cząstkowe wyniki przeprowadzonych badań i odbytych kwerend, dodatkowo kilka poświęcono również zagadnieniom towarzyszącym, których potrzeba opisu rodziła się w trakcie prac systematyzacyjnych (zob. Repozytorium). W rezultacie kilkuletniej pracy udało się pozyskać ogromną ilość materiału bibliograficznego i faktograficznego, którego część (dotycząca zwłaszcza okresu najstarszego, sprzed wieku XIX) ciągle jeszcze wymaga uzupełnień, kompleksowego opisu i weryfikacji *de visu*. Rezultaty prac systematyzacyjnych nad materiałem z lat późniejszych były już kilkakrotnie ogłaszane drukiem, dlatego niniejszy artykuł stanowił będzie swoisty wyimek z najważniejszych – naszym zdaniem – faktów związanych z historią polskich przekładów literatury kręgu *Slavia Orthodoxa* w okresie od XIX wieku po wiek XXI.

Wydaje się, iż powodów odnotowanych na początku XIX wieku prób translacji z języka scs (w różnych jego redakcjach) na język polski należałoby upatrywać przede wszystkim w przypadającej w Europie na okres oświecenia i romantyzmu fascynacji poszukiwaniem początków kultur narodowych i – w jej rezultacie – aktywnością badawczą o charakterze filologiczno-źródłoznawczym. Odkryte podówczas i spopularyzowane teksty literackie, uznawane za cenne zabytki najstarszego okresu piśmiennictwa Słowian prawosławnych przekładano na szereg języków nowożytnych (w tym również na języki słowiańskie), wśród których najpopularniejszymi były czeski i polski (por.: Kawecka, Petrov, Skowronek 2010). Najważniejsze spośród tekstów, o których mowa, to: staroruskie *Słowo o pułku Igora*, funkcjonujące również w tradycji polskiej pod innymi tytułami (*Słowo o wyprawie Igora*, *Wyprawa Igora na Połowców* i in.) i *Kronika Nestora* (znana również jako *Nestor*, *Powieść minionych lat*, *Powieść doroczna* i in.) oraz jedno z najstarszych dzieł oryginalnego piśmiennictwa kręgu *Slavia Orthodoxa* w ogóle – *Żywot Świętego Metodego*.

W Polsce pierwsze informacje o *Słowie o pulku Igora* pojawiły się w 1804 roku dzięki Cyprianowi Godebskiemu, poecie i prozaikowi, redaktorowi serii „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” i jednocześnie pułkownikowi Wojska Polskiego. Sam „przekład” wybranych fragmentów utworu ukazał się natomiast po raz pierwszy we wspomnianej już serii dwa lata później (Godebski 1806), przy czym miał on dość szczególny charakter – Godebski, tłumacząc nie z oryginału, lecz z języka niemieckiego, całość utworu przytoczył w obszernym streszczeniu, a większy fragment (noszący cechy raczej swobodnej parafrazy aniżeli przekładu) zatytułował *Żal Eufrozyny Jarosławny po mężu swoim Igorze*. I zapewne nie przeczuwał nawet, że podejmując próbę przybliżenia polskiemu czytelnikowi tego dzieła, staje się jego pierwszym spośród co najmniej piętnastu w ciągu dwustu lat znanych do dziś tłumaczy na język polski. Zainteresowanie tym poematem w okresie późniejszym okazać się bowiem miało ogromne (por. Kawecka, Petrov, Skowronek 2010: 177–178).

Na początku lat trzydziestych XIX w. z przekładem *Pulku...* próbowali zmierzyć się równolegle Lucjan Siemiński/Siemeński, poeta, publicysta, krytyk literacki i tłumacz oraz August/Augustyn Bielowski, sławista, historyk i pisarz, dyrektor Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie (Siemiński 1833; Bielowski 1833). I to właśnie przekład Bielowskiego (poetycki) przez długie lata uchodził za najlepszy. Później wysoko oceniane przez krytyków próby translacji tego poematu podejmowali biskup wileński Adam Stanisław Krasiński (Krasiński 1856), greckokatolicki duchowny, historyk, etnograf i folklorysta Jan Wagilewicz (Wagilewicz 1865)², prozaik i poeta Bohdan Łepki (Łepki 1905) oraz znakomity poeta Julian Tuwim (Tuwim 1928). W okresie powojennym do grona tłumaczy tego poematu dołączają sławiści Antonina Obrębska-Jabłońska i Ziemowit Feddecki (Obrębska-Jabłońska, Feddecki 1964)³ oraz pisarz i dziennikarz Andrzej Sarwa (Sarwa 2008). Oczywiście, oprócz wymienionych tu tłumaczy, próby translacji przynajmniej fragmentów tego dzieła podejmuje również szereg innych osób.

Drugim staroruskim źródłem często tłumaczonym w XIX wieku na język polski był słynny XII-wieczny *Latopis Nestora*. Jako pierwszy w omawianym okresie sięgnął po jego fragmenty członek Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk Ignacy Benedykt Rakowiecki (Rakowiecki 1822), a po nim, w roku 1850, przytaczany już przy okazji tłumaczenia *Słowa o pulku Igora* August Bielowski (Bielowski 1850), który czternaście lat później w pierwszym tomie redagowanej przez siebie serii *Pomniki dziejowe Polski (Monumenta Poloniae historica)* wraz z Janem Wagilewiczem wydaje całość tekstu (Bielowski, Wagilewicz 1864). Warto przy tym wspomnieć, że oprócz polskiego tłumaczenia opublikowany tam został również tekst oryginalny (alfabetem cyrylicy, nie w transliteracji), a całość opatrzona obszernym wstępem i szczegółowymi objaśnieniami językowymi,

² Warto w tym miejscu wspomnieć, iż najprawdopodobniej ukończył on swoje dzieło w roku 1865 (choć istnieją opinie, że mogło to nastąpić już w roku 1836), jednak drukiem ukazało się ono dzięki staraniom łódzkiej badaczki Elizy Małek dopiero w roku 1985.

³ Wydanie to zawiera również przekład J. Tuwima, opublikowany po raz pierwszy w roku 1928.

źródłoznawczymi i historycznymi. Pomędzy wydaniem Bielowskiego ukazuje się również dość istotne dla popularyzacji tego utworu na gruncie polskim, bo pierwsze ogłoszone drukiem, tłumaczenie znacznej jego części autorstwa Juliana Kotkowskiego (Kotkowski 1860), lektora języka starosłowiańskiego w Szkole Głównej Warszawskiej. W późniejszym okresie do grona tłumaczy *Latopisu* dołączają również sławista, historyk literatury i językoznawca Aleksander Brückner (Brückner 1923), historyk Feliks Koneczny (Koneczny 1924) oraz sławista i wieloletni badacz historii adaptacji tego dzieła na gruncie polskim Franciszek Sielicki (Sielicki 1968).

Kolejnym ważnym źródłem słowiańskim kręgu *Slavia Orthodoxa*, tłumaczonym w wieku XIX na język polski, był bardzo cenny zabytek hagiograficzny – *Żywot św. Metodego*. I po raz kolejny szczególne zasługi w jego popularyzacji na gruncie polskim mieli wspomniani już przy okazji dwóch poprzednich tekstów źródłowych Jan Wagilewicz i August Bielowski. Wagilewicz jako pierwszy w roku 1852 na łamach lwowskiego „Dziennika Literackiego” opublikował streszczenie i tłumaczenie pojedynczych zdań (Wasilewicz 1852); niestety, opracowanie to nie pozwala na jednoznaczne wskazanie, które fragmenty są rzeczywiście przekładem, a które jedynie autorską interpretacją tekstu źródłowego (Stępnia-Minczewska 1988). Kilka lat później, w roku 1858, swój przekład *Żywotu...* opublikował August Bielowski (Bielowski 1858). Należy podkreślić, iż powstał on w oparciu o pięć tekstów źródłowych (o czym wspomina autor w kolejnym wydaniu swojego dzieła, por. Bielowski 1864: 92), sama publikacja natomiast zawiera oprócz przekładu również tekst oryginalny (stanowiąc tym samym krytyczne jego wydanie) oraz szczegółowe komentarze do wybranych treści zabytku i obszerny wstęp. Co ciekawe, ten pierwszy tak przemyślany pod względem kompozycji przekład tak przecież istotnej dla dziejów kultury europejskiej postaci został prawie całkowicie zapomniany⁴, dlatego też wspomnienie o nim w tym miejscu wydaje się jak najbardziej zasadne.

Oprócz wymienionych wyżej trzech fundamentalnych tekstów piśmiennictwa Słowian prawosławnych wśród XIX-wiecznych przekładów pojawiają się również tłumaczenia następujących utworów: *Powieść o Aleksandrze Newskim* [*Opowieść o życiu i męstwie prawowiernego i wielkiego księcia Aleksandra*], pism biskupa włodzimierskiego Serapiona (zm. 1275), *Powieść o zbudowaniu i zdobyciu Carogrodu*, *List do wielkiego księcia Jana III* autorstwa arcybiskupa nowogrodzkiego Gennadiusza, *Podróż za trzy morza Atanazego Nikityna, kupca ticerskiego* i in. (zob. Dzieje 1877).

Warto również wspomnieć, że fragmenty dzieł starej literatury kręgu *Slavia Orthodoxa* podawał we własnym przekładzie na francuski Adam Mickiewicz podczas wykładów w paryskim Collège de France (1840–1841). Wykłady te były później dwukrotnie tłumaczone na język polski – przez Feliksa Wrotnowskiego i

⁴ W. Stępnia-Minczewska w cytowanym wcześniej artykule podaje, iż wzmianka na temat tego przekładu pojawia się tylko w pierwszym wydaniu *Żywotów* Konstantyna i Metodego autorstwa T. Lehra-Splawińskiego (Poznań 1959).

Leona Płoszewskiego (Wrotnowski 1850–1851; Płoszewski 1997) – i wielokrotnie wydawane.

Początek nowego wieku w zakresie tłumaczeń z języka scs (i jego redakcji) kontynuuje właściwie nurt XIX-wieczny: kolejną próbę przybliżenia polskiemu czytelnikowi Świętych Braci podjął historyk i etnograf Karol Potkański (Potkański 1905), a *Słowo o pułku Igora* tłumaczą, jak wspomniano wyżej, Bohdan Łepki (prozą i wierszem) oraz Julian Tuwim (wierszem).

Lata powojenne wnoszą do omawianej przez nas działalności translatorskiej nieco większą różnorodność materiału, choć główny trzon tematyczny stanowią te same źródła, które były popularne kilkadziesiąt lat wcześniej. Oprócz pojedynczych utworów wydawanych w całości lub fragmentach ukazuje się w tym okresie również kilka tomów antologii. I choć pod względem ilościowym nie jest to może dorobek imponujący (w latach 1952⁵–1970 ukazało się bowiem zaledwie 8 publikacji, por. Kawecka, Petrov, Skowronek 2009: 258), to należy podkreślić, że wśród nich znalazły się wspomniane już trzy teksty zaliczane obecnie do ścisłego kanonu średniowiecznych utworów kręgu *Slavia Orthodoxa*, a więc: *Słowo o wyprawie Igora* (w przytaczanym już przekładzie Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej i Ziemowita Feddeckiego), *Żywoty Konstantyna i Metodego* (obszerne) (w tłumaczeniu Tadeusza Lehra-Spławińskiego, zob. Lehr-Spławiński 1959) oraz późniejsze wydanie z wstępem i uzupełnieniami Franciszka Sławskiego (zob. Lehr-Spławiński 1967) oraz *Powieść minionych lat* (w tłumaczeniu wspomnianego wyżej Franciszka Sielickiego, zob. Sielicki 1968).

Lata siedemdziesiąte to głównie antologie i wybory tekstów z literatury staroruskiej (Literatura 1971 i późniejsze). To również początki działalności translatorskiej wybitnego sławisty, tekstologa, teoretyka i przede wszystkim praktyka przekładu literatury z języka staro-cerkiewno-słowiańskiego (wraz z jego późniejszymi odmianami) na język polski, Aleksandra Naumowa. To m.in. dzięki jego wysiłkom polski czytelnik miał możliwość zapoznać się podówczas z takimi zabytkami piśmiennictwa starobułgarskiego jak np. *Modlitwa abecadłowa* czy *Proglas. Wstęp do Ewangelii*, a kilka lat później z wybraną twórczością św. Jana Egzarchy, Klemensa Ochrydzkiego, św. Sawy, Grzegorza Camblaka, Dymitra Kantakuzena, Czernorizca Chrabra i innych średniowiecznych pisarzy i myślicieli prawosławnego słowiańskiego Południa (Naumow, Kornhauzer 1972; 1973a; 1973b; Naumow 1980). Należy w tym miejscu podkreślić, iż w znakomitej większości przypadków pracom translatorskim Aleksandra Naumowa towarzyszyły żmudne studia tekstologiczne nad odpisami danego rękopiśmiennego dzieła celem rekonstrukcji utworu oryginalnego, co staje się ich niewątpliwym atutem.

W rezultacie takich właśnie prac w latach osiemdziesiątych na polskim rynku wydawniczym ukazały się dwie bardzo cenne antologie Aleksandra Naumowa: poświęcony serbskiemu kręgowi kulturowemu *Dar słowa* oraz przedstawiający spuściznę Świętych Braci i ich uczniów *Pasterze wiernych Słowian* (Naumow 1984; 1985).

⁵ Wtedy – wg naszej wiedzy – ukazał się pierwszy powojenny przekład literatury staroruskiej, zob. Willman-Grabowska 1952.

Lata osiemdziesiąte – zapewne również ze względu na prowadzoną podówczas politykę kulturalną – okazały się bardzo płodne dla tłumaczy literatury kręgu *Slavia Orthodoxa*. Oprócz wymienionych już wcześniej pozycji, w tym samym mniej więcej czasie na polskim rynku wydawniczym ukazują się równie istotne (zwłaszcza dla slawistycznego środowiska uniwersyteckiego) utwory dawnego piśmiennictwa bułgarskiego i ruskiego: *Słowianobułgarska historia* Paisijusza Chilendarskiego (Korwin-Szymanowski 1981), fragmenty *Heksameronu* Jana Egzarchy (Dąbek-Wirgowa 1981), *Żywoty* Cyryla i Metodego (Lehr-Splawiński 1988), antologia poezji bułgarskiej (Antologia 1987), ruskie latopisy i legendy (w tym *Opowieść o niewidzialnym grodzie Kitięzu* w tłumaczeniu specjalisty z zakresu filologii wschodniosłowiańskich Ryszarda Łuźnego, zob. Kroniki 1987; Łuźny 1988) i in. Nie można również zapomnieć o antologii *Siedem niebios i ziemia* w tłumaczeniu slawistki Teresy Dąbek-Wirgowej (Dąbek-Wirgowa 1983). Jest ona znacznie obszerniejsza pod względem reprezentatywności poszczególnych etapów w rozwoju piśmiennictwa bułgarskiego niż np. wspomniani wyżej *Pasterze wiernych Słowian*, obejmuje bowiem wybór tekstów do XIX wieku, należy jednak podkreślić, iż jej autorka, w odróżnieniu od Aleksandra Naumowa, zapewne z powodu mocno ograniczonego dostępu do materiału źródłowego, przybliży polskiemu czytelnikowi twórczość dawnych pisarzy bułgarskich przez pryzmat współczesnego języka bułgarskiego. Fakt ten nie ujmuje jednak w żaden sposób samemu przekładowi ani wartości artystycznej, ani jakości.

Kolejna dekada w obrębie interesującej nas tematyki przynosi zdecydowane ożywienie, choć sam początek lat dziewięćdziesiątych niekoniecznie mógł na to wskazywać (przyczyny takiego stanu rzeczy można dopatrywać się w zachodzących podówczas zmianach systemowych). Być może w rezultacie tych przekształceń ukazuje się jednak kilka tłumaczeń hymnów liturgicznych (zob. Akatyst 1–4) oraz antologia wschodniosłowiańskiej literatury religijnej *Słowo o Bogu i człowieku* Ryszarda Łuźnego (Łuźny 1995). Tym samym dość wyraźnie zarysowuje się tendencja do translatorskiego nurtu liturgiczno-religijnego (choć nie jest on oczywiście jedyny), popularyzowanego w wydaniach periodycznych o profilu społeczno-kulturalno-religijnym, związanych z Polskim Autokefalicznym Kościołem Prawosławnym.

Odnotować bowiem należy, iż w połowie lat dziewięćdziesiątych przekłady literatury kręgu *Slavia Orthodoxa* zaczynają cyklicznie gościć na łamach prasy: za sprawą o. Stanisława (Eustachego) Stracha w białostockim miesięczniku „Przegląd Prawosławny. Orthodoxia” zainicjowana została nowa stała rubryka zatytułowana *Język naszej liturgii*, w której od września 1996 roku do maja roku 2013 dość regularnie o. Strach publikował wybrane utwory cerkiewnosłowiańskie o charakterze liturgicznym wraz z ich przekładami na język polski. Warto przy tym zauważyć, iż sam tłumacz swoje dzieła określił mianem „dydaktycznych”, gdyż rzeczywiście poza niewątpliwym walorem literackim i artystycznym, poprzez dość specyficzną formę samej publikacji, niosą one również nie mniej ważny (a w niektórych kręgach nawet ważniejszy) walor edukacyjny (Kawecka, Petrov, Skowronek 2011). Na czym polega ta wspomniana specyficzna forma? Choć

zasadniczo jest ona determinowana oczywiście przez sam przekładany utwór, możliwe jest jednak nakreślenie ogólnej struktury całego artykułu. Każdemu tłumaczonemu na język polski cerkiewnosłowiańskiemu utworowi (niezbyt rozbudowanemu pod względem objętościowym ze względu na druk w periodyku) towarzyszy bowiem krótkie wprowadzenie, po tłumaczonym utworze zaś następuje część nazywana (w zależności od potrzeby): „objaśnienie z zakresu teologii”, „komentarz biograficzny w świetle sticher”, „komentarz do treści”, „komentarz znaczeniowo-teologiczny”, „komentarz historyczny” lub „komentarz znaczeniowo-historyczny”, a po niej – komentarz gramatyczny zatytułowany: „wiadomości z zakresu języka”, „komentarz językowy” czy „komentarz składniowo-logiczny” (zob. Kawecka, Petrov, Skowronek 2011: 76). Wydaje się, iż wszystko to – a więc bilingwalna publikacja danego utworu, komentarze teologiczne i komentarze językowe – służyć ma nadaniu przekładom ojca Stracha wymiaru praktycznego. Należy bowiem pamiętać, że skierowane są one głównie (choć, oczywiście, nie wyłącznie) do wiernych prawosławnych i z jednej strony mają im przybliżyć język ich liturgii (a więc cerkiewnosłowiański), a z drugiej (za pośrednictwem polszczyzny jako języka ojczystego większości wyznawców oraz poprzez komentarze) – treść i głębię teologiczną samych utworów.

Niemal wszystkie przekłady o. Stracha, publikowane przez prawie 17 lat na łamach „Przeglądu Prawosławnego”, dotyczą gatunków poezji używanej przez Kościół prawosławny w obrzędach liturgicznych i zasadniczo zawierają się w trzech cyklach: *Tropariony i kondakiony niedzielne* (wrzesień 1996–kwiecień 1997); *Niedzielne dogmatyki Maryjne* (maj 1997–styczeń 1998) oraz *Święta cerkiewne i prawosławni święci* (luty 1998–maj 2013). Stanisław Strach swojej działalności translatorskiej nie ograniczył jednak wyłącznie do krótkich form liturgicznych, od lat z powodzeniem przekłada bowiem również utwory obszerniejsze, szczególną atencją – jak się wydaje – darząc akatysty (np. *Akatyst do świętego biskupa i cudotwórcy Spirydona z Tremintuntu*, Hajnówka 2015; *Akatyst do świętej równej apostołom Magdy Magdaleny (Jej pamięć 22 lipca)*, Hajnówka 2014; *Akatyst do Przenajświętszej Bogurodzicy ku czci Jej Ikony Częstochowskiej*, Warszawa 2013; *Akatyst do świętych męczenników i darmoleczących Kosmy i Damiana*, Białystok 2010; *Akatyst do świętego apostoła i ewangelisty Jana Teologa*, Białystok 2009 i in.).

Ogromny wkład w popularyzację liturgii wschodniej wśród osób nieznających cerkiewszczyzny mają jeszcze dwaj inni duchowni – Roman Piętka MIC i Henryk Paprocki. Ich wieloletnia działalność translatorska, poza niewątpliwymi walorami artystycznymi i dydaktycznymi, charakteryzuje się niemal powszechną dostępnością, gdyż znakomita część ich dorobku publikowana jest w sieci Internet. Szczegółowej charakterystyce działalności obu tłumaczy poświęcony został jeden z artykułów cyklu (Kawecka, Petrov, Skowronek 2012).

Początek nowego wieku przynosi po raz kolejny wzrost zainteresowania w Polsce starą literaturą Słowian prawosławnych, inicjatywy translatorskie natomiast, powstające m.in. w kilku ośrodkach uniwersyteckich (Kraków, Łódź, Poznań), łączą polskie środowisko paleoslawistyczne. W rezultacie takich inicjatyw np.

łódzcy sławiści w 2002 roku przygotowali antologię utworów hymnograficznych i hagiograficznych *Ziemscy aniołowie – niebiańscy ludzie*, zredagowaną przez Georgiego Minczewa (Minczew 2002), a następnie, kilka lat później, tom *Apokryfy i legendy starotestamentowe* pod redakcją Georgiego Minczewa i Małgorzaty Skowronek, inicjujący serię „Mysterion”, wydawaną przez Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego (Minczew, Skowronek 2006). Niezwykle ważnym osiągnięciem wydawniczym jest również seria „Biblioteka Duchowości Europejskiej” Aleksandra Naumowa i Marioli Walczak-Mikołajczakowej, wydawana od 2004 roku w Gnieźnie przez Collegium Europaeum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, a od roku 2010 – w Krakowie przez Collegium Columbinum. W serii tej ukazało się jak dotąd 5 tomów, przedstawiających m.in. poprzez przekład tekstów źródłowych czołowe dla chrześcijańskiej kultury europejskiej postaci: św. Mikołaja z Miry, św. Benedykta z Nursji, Franciszka Skoriny, Siedmiu Świętych Mężów (uczniów Św. Braci) oraz Świętych Konstantyna-Cyryla i Metodego (t. 1–2) (zob. BDE 1–5). Do tych publikacji dołączyć można również antologię poznańskiej paleoslawistki Marzanny Kuczyńskiej *Z Zachodu na Wschód. Obywatele Rzeczypospolitej na ołtarzach Cerkwi rosyjskiej* (Kuczyńska 2011) oraz dwa wydawnictwa łódzkich badaczy: Święta Księżna Kijowska Olga. Wybór tekstów źródłowych Zofii Brzozowskiej (Brzozowska 2015), oraz Średniowieczne herezje dualistyczne na Bałkanach. Źródła słowiańskie pod redakcją Georgiego Minczewa, Małgorzaty Skowronek i Jana Wolskiego, inicjujące serię wydawniczą „Series Ceranea” (SC 1). Wszystkie te wysiłki translatorskie, opatrzone w znakomitej większości również bardzo szczegółowym aparatem krytycznym, oprócz oczywistych walorów estetycznych i artystycznych mogą mieć i mają zastosowanie praktyczne, stanowiąc materiały dydaktyczne dla studentów różnych filologii słowiańskich, nieznających języka oryginału w stopniu niezbędnym do pełnego zrozumienia i późniejszej analizy tekstu literackiego.

I choć wymienione powyżej publikacje nie są oczywiście jedynymi tego typu w ostatnich latach, to autorka niniejszego artykułu, mająca zaszczyt reprezentować paleoslawistyczne środowisko łódzkich tłumaczy, pragnie na nich właśnie zakończyć ten krótki przegląd. Pozostaje mieć nadzieję, że już powstałe i ciągle powstające translacje literatury dawnych Słowian prawosławnych nie tylko wzbudzą w polskich czytelnikach ciekawość tej – jednocześnie i bliskiej, i dalekiej – kultury, ale też staną się bazą materiałową do interdyscyplinarnych badań naukowych dla wszystkich, którym droga jest wartość słowa pisanego.

WYBRANE PRZEKŁADY:

Akatyst 1: *Akatyst ku czci Bogurodzicy. Starożytny liturgiczny hymn maryjny z dodatkiem oficjów towarzyszących*, opr. J.S. Gajek MIC, Rzym 1980.

Akatyst 2: Skaballonowicz, M.N., Akathistos do Ducha Świętego. // *W Drodze*, 6 (130), 1984, 96–98;

Akatyst 3: *Akatyst do najśłodszeo Pana naszego Jezusa Chrystusa. Starożytny hymn*

- Kościola Bizantyjskiego*, przeł. z j. scs T. Wyszomirski, Warszawa 1990.
- Akatyst 4:** *Akatyst ku czci Bogurodzicy. Hymn maryjny Kościoła Bizantyjskiego*, przeł. T. Wyszomirski, Warszawa 1991.
- Antologia 1987:** *Niewidzialne skrzydła. Antologia poezji bułgarskiej (od IX wieku do roku 1944)*, wybór E. Konstantinowa, W. Gałązka, Kraków.
- BDE 1:** *Kult świętego Mikołaja w tradycji prawosławnej*, wybór i oprac. A. Dejniewicz, Gniezno 2004 (= *Biblioteka Duchowości Europejskiej*, t. 1).
- BDE 2:** *Święty Benedykt w tradycji chrześcijaństwa Zachodu i Wschodu*, wybór A.M. Mikołajczak, A. Naumow, Gniezno 2006 (= *Biblioteka Duchowości Europejskiej*, t. 2).
- BDE 3:** *Franciszek Skoryna z Połocka – życie i pisma*, wybór tekstów, przekład i opracowanie M. Walczak-Mikołajczakowa, A. Naumow, Gniezno 2007 (= *Biblioteka Duchowości Europejskiej*, t. 3).
- BDE 4:** *Uczniowie Apostołów Słowian: Siedmiu Świętych Mężów*, opr. M. Skowronek, G. Minczew, Kraków 2010 (= *Biblioteka Duchowości Europejskiej*, t. 4).
- BDE 5:** *Święci Konstantyn-Cyryl i Metody: patroni Wschodu i Zachodu. T.1. Apostołowie Słowian w dawnej Europie*, opracował zespół pod red. A. Naumowa, Kraków 2013 (= *Biblioteka Duchowości Europejskiej*, t. 5/1); *Święci Konstantyn-Cyryl i Metody: patroni Wschodu i Zachodu. T.2. Apostołowie Słowian w nowożytnej Europie*, opracował zespół pod red. A. Naumowa, Kraków 2013 (= *Biblioteka Duchowości Europejskiej*, t. 5/2).
- Bielowski 1833:** *Wyprawa Igora na Połowców*. Poemat słowiański wydany przez Augustyna Bielowskiego, Lwów [nakładem Fr. Pillera], [a. przekład poetycki] *Wyprawa Igora na Połowców*, 11–28, [b. przekład prozą] *Słowo o pułku Igorowym*, 39–46.
- Bielowski 1850:** *Fragmenty początku z komentarzem*: przeł. A. Bielowski. // Bielowski, A. *Wstęp krytyczny do dziejów Polski*, Lwów, 433–442.
- Bielowski 1858:** *Żywot ś. Metodego*, wydał August Bielowski, Lwów [w drukarni Zakładu Narod. im. Ossolińskich].
- Bielowski 1864:** *Żywot ś. Metodego*, przeł. A. Bielowski. // *Monumenta Poloniae historica/ Pomniki dziejowe Polski*, t. 1, wyd. A. Bielowski, Lwów [nakładem własnym].
- Bielowski, Wagilewicz 1864:** *Latopis Nestora*, przeł. A. Bielowski, J. Wagilewicz oraz *Monomacha nauka i list*, przeł. A. Bielowski. // *Monumenta Poloniae historica/ Pomniki dziejowe Polski*, t. 1, wyd. A. Bielowski, Lwów [nakładem własnym], 550–834 (tekst scs i przekład polski), 520–862 (tekst wraz z komentarzami) oraz 863–884 (tekst scs i przekład polski), 862–886 (tekst wraz z komentarzami).
- Brückner 1923:** *O rozgałęzieniu Słowian polskich (Lachów) i ruskich i o Awarach-Obrach, Zwyczaje tych plemion, Dzieje pierwotne Kijowa, Wzięcie Korostenia, Jak Włodzimierz Wielki władze objął, Pogaństwo Włodzimierza i Rusi, Chrzest Rusi Kijowskiej*. // *Polska pogańska i słowiańska*, wyboru źródeł dokonał A. Brückner, Kraków, 9–15 (= *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej*, z. 14).
- Brzozowska 2015:** *Brzozowska, Z., Święta Księżna Kijowska Olga*. Wybór tekstów źródłowych, Łódź.
- Dąbek-Wirgowa 1981:** *Joan Egzarcha, Sześciodzień czyli Heksameron*, fragm. Opis pałacu Simeonowego, przeł. T. Dąbek-Wirgowa. // *Literatura na świecie*, 5 (121), 6.

- Dąbek-Wirgowa 1983:** *Siedem niebios i ziemia. Antologia dawnej prozy bułgarskiej*, wstęp, wybór i tłum. T. Dąbek-Wirgowa, Warszawa.
- Dzieje 1877:** *Dzieje literatury powszechnej z ilustracjami*, t. 2. *Dzieje literatury średniowiecznej*, ks. 8. *Literatury słowiańskie*, Warszawa, 1007–1159.
- Godebski 1806:** [bez tytułu, streszczenie całości i przekład z niemieckiego], przeł. Cyprian Godebski. // *Literatura rosyjska, Zabawy Przyjemne i Pożyteczne* [od t. 1], t. 5, Warszawa, 70–91; [jeden fragment opatrzony tytułem – parafraza poetycka] *Żal Eufrozyny Jarosławny po mężu swoim Igorze*, 97–102.
- Koneczny 1924:** *O Waregach i nazwie Rusi, O oślepieniu Wasyliśka Trembowelskiego, O zjeździe książąt ruskich w Uwietyczach*. // *Dzieje Litwy i Rusi przed unią z Polską*, w świetle źródeł przedstawił F. Koneczny, Kraków, 1–18 (= *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej*, z. 22).
- Korwin-Szymanowski 1981:** Chilendarski, P., *Słowianobułgarska historia*, przeł., wstęp, przypisy F. Korwin-Szymanowski, Warszawa.
- Kotkowski 1860:** *Latopis Nestora. Stary tekst mnicha Ławrentego z XIV w.* Oddział pierwszy, część przez Schlözera krytycznie przepracowaną przepolszczył J. Kotkowski, Kijów [nakładem autora].
- Kraśiński 1856:** *Pieśń o pólku Igora. Starosłowiański poemat z XII wieku*, przeł. [wierszem] ks. [bp] Adam Stanisław Kraśiński, Petersburg [czcionkami Bolesława Maurycego Wolffa].
- Kroniki 1987:** *Kroniki staroruskie*, wybór, wstęp, przypisy F. Sielicki, przeł. F. Gorianin, F. Sielicki, H. Suszko, Warszawa.
- Kuczyńska 2011:** Kuczyńska, M., *Z Zachodu na Wschód. Obywatele Rzeczypospolitej na ołtarzach Cerkwi rosyjskiej*, Kraków.
- Lehr-Splawiński 1959:** *Żywoty Konstantyna i Metodego (obszerne)*, tłum. T. Lehr-Splawiński, Poznań.
- Lehr-Splawiński 1967:** *Żywoty Konstantyna i Metodego*, przeł. T. Lehr-Splawiński. // Lehr-Splawiński, T., *Konstantyn i Metody*, uzup. i wstęp F. Sławski, Warszawa, 181–230, 321–348.
- Lehr-Splawiński 1988:** *Apostołowie Słowian. Żywoty Konstantyna i Metodego*, przeł. T. Lehr-Splawiński, oprac. L. Moszyński, Warszawa.
- Literatura 1971:** *Literatura staroruska. Wiek XI–XVII. Antologia*, przeł., opr. W. Jakubowski, R. Łużny, Warszawa (wyd. II – Warszawa 1975, wyd. III – Warszawa 1978, wyd. IV – Warszawa 1979).
- Łepki 1905:** *Słowo o pułku Igora* [wierszem], przeł. Bohdan Łepki, Kraków [w drukarni L. Anczyca i Spółki].
- Łużny 1988:** *Opowieść o niewidzialnym grodzie Kiteżu. Z legend i podań dawnej Rusi*, wybór, przekład ze staroruskiego i rosyjskiego, wstęp, przypisy R. Łużny, Warszawa.
- Łużny 1995:** *Słowo o Bogu i człowieku. Myśl religijna Słowian Wschodnich doby staroruskiej*, wybór, przekład, opr. R. Łużny, Kraków.
- Minczew 2002:** *Ziemsy aniołowie, niebiańscy ludzie. Anachoreci w bułgarskiej literaturze i kulturze*, wybór i wstęp G. Minczew, Białystok.
- Minczew, Skowronek 2006:** *Apokryfy i legendy starotestamentowe Słowian Południowych*, red. G. Minczew, M. Skowronek, Kraków.

- Naumow 1980:** Z piśmiennictwa słowiańskiego: Św. Jan Egzarcha Bułgarski, Prolog do Szestodnewu (fragm.); Słowo o Sybilli prorokini i o królu Dawidzie; Św. Kliment Ochrydzki, Słowo pochwalne Łazarzowi wskrzeszonemu (fragm.); Anonim z Ochrydu, Służba św. Klimentowi (fragm.); Słowo Świętego proroka Izajasza syna Amosa; Patriarcha Danilo II, Słowo o księciu Łazarzu, przeł. A. Naumow. // *Literatura na świecie*, 12 (116), 105–117.
- Naumow 1984:** *Dar słowa. Ze starej literatury serbskiej*, wybór i opr. A. Naumow, przeł. T. Wątor-Naumow, A. Naumow, W. Kotwiczowa, Łódź.
- Naumow 1985:** *Pasterze wiernych Słowian: święci Cyryl i Metody*, wybór, przekład, opr. A. Naumow, Kraków.
- Naumow, Kornhauser 1972:** Konstantyn bp Presławia, Modlitwa abecadłowa, przeł. J. Kornhauser, A. Naumow. // *Pamiętnik Słowiański*, 22, 359–360.
- Naumow, Kornhauser 1973a:** Konstanty Presławski, Azbuczna modlitwa, przeł. J. Kornhauser, A. Naumow. // *Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego*, 3, 93–95.
- Naumow, Kornhauser 1973b:** Proglas. Wstęp do Ewangelii. Świętego Konstantyna słowa, przeł. A. Naumow, J. Kornhauser. // *Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego*, 3, 91–92.
- Obrębska-Jabłońska, Fedeci 1964:** *Słowo o wyprawie Igora*, przeł. (filol.) A. Obrębska-Jabłońska, Z. Fedeci, opr. A. Obrębska-Jabłońska, Warszawa, 149–156.
- Płoszewski 1997:** Mickiewicz, A., *Prelekcje paryskie. Wybór*, przekład z francuskiego i komentarze L. Płoszewski, wybór, wstęp i opracowanie M. Piwińska, t. I–II, Kraków.
- Potkański 1905:** Potkański, K., Konstantyn i Metodyusz. // cz. I–II: *Przegląd Powszechny*, rok 22, t. LXXXV (styczeń–luty–marzec), Kraków, 178–207; cz. III: *ibidem*, 373–407; cz. IV: *Przegląd Powszechny*, rok 22, t. LXXXVI (kwiecień–maj–czerwiec), Kraków, 183–219; cz. V–VI: *ibidem*, 310–345.
- Rakowiecki 1822:** *Traktat x. Olga [Olega] z Cesarzami Greckimi zawarty 921 r., Traktat x. Igora z Cesarzami Greckimi zawarty 945 r. oraz Traktat Mscisława Dawidowicza x. smoleńskiego z Rygą zawarty 1228 r.* // Rakowiecki, I.B., *Prawda Ruska, czyli Prawa wielkiego xięcia Jarosława Władymirowicza tudzież traktaty Olga y Igora W.W.X.X. Kiiowskich z cesarzami greckimi y Mścisława, Dawidowicza x. Smoleńskiego z Rygą zawarte, których Texta, obok z Polskiem tłumaczeniem poprzedza Rys historyczny Zwyczajów, Obyczajów, Religij, Praw y Języka dawnych słowiańskich y słowiańsko-ruskich narodów*, t. II, Warszawa, 1–7, 8–18, 19–40.
- Sarwa 2008:** *Słowo o wyprawie Igora czyli Wyprawa Igora na Połowców*, przeł. [proza] A. Sarwa, Sandomierz.
- SC 1:** Średniowieczne herezje dualistyczne na Bałkanach. Źródła słowiańskie, opracowanie, przekład i komentarz G. Minczew, M. Skowronek, J.M. Wolski, Łódź 2015 (= *Series Ceranea*, t. 1).
- Sielicki 1968:** *Powieść minionych lat*, charakterystyka historycznoliteracka, przeł., komentarze Fr. Sielicki, Wrocław–Warszawa–Kraków (tekst s. 209–427).
- Siemiński 1833:** Początek Pieśni o wyprawie Igora Światosławowicza przeciw Połowcom [fragmenty wierszem], przeł. Lucjan Siemiński. // *Czasopismo Naukowe Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, Lwów, VI, zes. 2, 71–77 (tekst do s. 75).

- Tuwim 1928:** *Słowo o wyprawie Igora*, przeł. Julian Tuwim; wstęp, obj. A. Brückner, Kraków.
- Wagilewicz 1865:** *Słowo o pułku Igorowym*. Zabytek języka staroruskiego z końca XII w., tekst oryginalny sprostował, objaśnił i przełożył [prozą] na język polski i małopolski Jan Dalibor Wagilewicz, Lwów (rękopis). // E. Małek, Zapomniany przekład „Słowa o wyprawie Igora”. // *Przegląd Rusycystyczny*, 4, 1985, 17–30 (tekst na s. 22–30).
- Wasilewicz 1852:** Ś. Metody [streszczenie/przekład (pojedynczych zdań) *Żywotu*], opr. J. Wasilewicz. // *Dziennik Literacki*, 32, Lwów (7.08.1852), 249–251.
- Willman-Grabowska 1952:** Nikitin, A., *Wędrownica za trzy morza*, przeł. H. Willman-Grabowska, wstęp i komentarz W. Jakubowski i H. Willman-Grabowska, Wrocław.
- Wrotnowski 1850–1851:** *Adama Mickiewicza Rzecz o Literaturze Słowiańskiej, wykładana w Kolegium Francuzkiem*, Poznań (bez informacji o nazwisku tłumacza).

BIBLIOGRAFIA:

- Stępnia-Minczewska 1988:** Stępnia-Minczewska, W., *Zapomniana polska edycja „Żywotu Metodego”*. // *Dziedzictwo misji słowiańskiej Cyryla i Metodego*. Materiały sesji naukowej WSP w Kielcach 4–5.XII.1985 r., red. Cz. Bartuła, Kielce, 151–158.
- Repozytorium:** <http://repozytorium.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/4448> (25.09.2017).
- Kawecka, Petrov, Skowronek 2009:** Kawecka, A., Petrov, I., Skowronek, M., *Aneks. Materiały do bibliografii powojennych przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (do roku 2007)*. // *Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne*, t. 4, 2009, s. 256–273.
- Kawecka, Petrov, Skowronek 2010:** Kawecka, A., Petrov, I., Skowronek, M., Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (cz. 2). // *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Rossica*, 3, 175–188 + Aneks. Materiały do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski, *ibidem*, 189–193.
- Kawecka, Petrov, Skowronek 2011:** Kawecka, A., Petrov, I., Skowronek, M., Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (cz. 3). // *Rozprawy Komisji Językowej*, LVI, 73–85.
- Kawecka, Petrov, Skowronek 2012:** Kawecka, A., Petrov, I., Skowronek, M., Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (cz. 5). // *Roczniki Humanistyczne TN KUL. Seria: Słowianoznawstwo*, t. LX, 7, 193–198 + Aneks. Materiały do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski, *ibidem*, 199–218.